AUXILIA
IN
REPENTINIS VITAE PERICULIS.

DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICA

QUAM
CONSENSU ET AUCTORITATE
MAGNIFICI DOMINI PRAESIDIS, ET DIRECTORIS,
SPECTABILIS AC PERILLUSTRIS DOMINI DECANI,
NEC NON
CLARISSIMORUM DD. PROFESSORUM
PRO
DOCTORIS MEDICINAE LAUREA
SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS AC PRIVILEGIIS
RITE ET LEGITIME CONSEQUENDIS
IN
ALMA AC CELEBERRIMA REGIA
SCIENTIARUM UNIVERSITATE PESTANA
PUBLICAE DISQUISITIONI SUBMITTIT

ALOYSIUS SZABÓ,
CHIRURGIAE DOCTOR, ARTIS OCULISTICAE ET OBSTETRICIAE
MAGISTER, ET REG. SOC. NATURAE SCRUTATORUM HUNG.
MEMBRUM ORDINARIUM.

Theses adnexae defendentur in aedibus Facultatis
Medicae die mensis anni 1842.

Pestini,
Typis Trattner-Károlyianis, in platea dominorum 453.

Theses.

1. Unicum solum, et infallibile mortis criterium est putredo.
2. Criteria certa incipientis graviditatis nulla, progredienti ambigua.
3. Vaccina tutoria est unum e praecipuis tuendae populi frequentiae adminiculis.
4. Melius curat aegros, quos sanos novit Medicus.
5. Aquae minerales artificiales eas naturales aemulantur.
6. Hungaria tantis abundat aquis medicatis, ut exteris omnino carere possit.
7. Aquarum soteriarum ad fontes ipsos adhibitarum vires magnopere adjuvant, mutatae aegrorum conditiones.
8. Saepe Medicus ipse est remedium efficacissimum.
9. Non aetate sed iudicio debet metiri Medicus.
10. Medicus ut perfectus sit et Chirurgus esse debet.
11. Non datur Methodus medendi universalis, sed pro singulo homine alia.
12. Qui agyrtas consulunt aut vetulas aegri, se culturae culmen ne dum attigisse, candide fatentur.
13. Irrisores medicinae, aut nequitia, aut ignorantia excellunt.
14. Homines comuniter felicem morborum exitum tribuunt naturae ; infelicem Medico.
15. In aqua frigida universalem quaerere medicinam summe erroneum, etenim sunt morbi, in quibus obest.
16. Sicut miles hostem ferro, ita Medicus morbum saepe devincit eodem.
17. Sectio corneae semilunaris inferior in extractione cataractae, praeferenda sectioni superiori.
18. Inoculatio artificialis ophthalmiae Aegyptiacae a cel. Jaeger commendata ad accelerandam panni corneae pertinacioris sanationem, qua periculosa non instituenda.

MENTÖ SZEREK

RÖGTÖNI ÉLETVESZÉLYEKBEN.

ÍRTA

SZABÓ ALAJOS,

ORVOS-SEBÉSZTUDOR, SZEMÉSZ- ÉS SZÜLÉSZ-MESTER, A' KIR. MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT RENDES TAGJA.

Pesten, 1845.

Nyomatott Trattner-Károlyinál, úri utsza 453.

Quos in vita servare potuisse, nec tamen servasse, nonne homicidium negativum sapit?

Anton. de Haen. rat. medend. XIII.

SZERETETT

BÉLA BÁTYJÁNAK

A' SZERZŐ.

TARTALOM.

Bevezetés.

Első szakasz.

A' tetszhalálról.

Első osztály.

I. Gyermekek tetszhalála 's feléleszté sök bánásmódja.

Második osztály.

II. Megnőtt személyek tetszhalála 's feléleszlésök módja.

Második szakasz.

Mérgezésekről.

Első osztály.

Ásvány mérgekkel történt mérgezésnek orvoslata.

Második osztály.

II. Növény mérgekkel történt mérgezések orvoslata.

Harmadik osztály.

III. Állati mérgekkel történt mérgezések orvoslata.

Harmadik szakasz.

Megmérgezett sebek.

Negyedik szakasz.

Hirtelen segélyt kivánó esetek.

Bevezetés.

Ubique ostium mortis est.
Grüner.

Fentartásaért külvilággal szüntelen küzdésben levő mberi életnek megsemmisitését különbféle okok hozatják elő. Arany igazság rejlik a magasztos Canitz öltőnek ezen verseiben:

„Nichts ist in der Natur, was nicht dein Gift kann werden!
Dein eigenes Haus, worin du dich gemächlich pflegest,
Es sei gross oder klein,
Kann, wie dein Schwert, das du zu deinem Schutze trägest,
Dein Tod, dein Mörder sein!

Mi valóban körül vagyunk véve életünk barátjai ’s elleneitől: ősz kort csak az ér el, ki az elsővel tart; éltét pedig röviditi, sőt elöli, ki ellenének megadja magát. Sokan felebarátink közül már halva születnek; mások születésök után életök különbféle szakában mulnak ki. Ezek, vagy a hosszabb betegeskedés, vagy rögtön minden előre ment baj nélkül fosz-

tatnak meg életöktől. Sokan öngyilkosok lesznek; mások ragadós nyavalyák, mérgek, gyilkos eszközök, szerencsétlen esetek, tüz-viz veszély következtében lesznek a halál martalékjává.

Ezekből látjuk, hogy a halálnak két neme van: *A természetes*, ez megfelel a természet törvényeinek, mellynek minden élő alá van vetve. Midőn az ember élte csak akkor szűnik meg, ha az életműség túl esett már a kifejlési, 's annak megfelő hanyatlási fokozaton; úgy hogy nem marad már hátra egyéb elérendő fok számára; hanem megszünvén benne minden összveköttetés, idomát változtatván, más alakot ölt, és mint uj élet tünik fel.

A nem természetes, ha az életműség a kifejlődés és hanyatlás fokán át nem ment; 's melly történik az életműségnek vagy kifejlési, vagy hanyatlási időszakában. Ez olly kimulás, mellyet a természet soha sem kiván, mit ellehet kerülni, eltávolítván a kártékony befolyásokat. De mivel ezt tenni nincs mindenkor az orvos hatalmában: ne csudálkozzunk a halál ezen neméneк gyakori előjöveteléné].

Valamint egyik életmü vagy rendszer az ember különböző időszakában, a másik előtt vagy utána éri el tökéletességét (mint a teng vagy- növény rendszer gyermek korban: az állati ifjukorban: az érző férfikorban éri el kifejlődése legmagasabb fokát) szintén a természetes halálnál három időszakot vehetni fel: *érző-*, *állati-* és *növényi* rendszer halálát.

A két elsőből sokat mentettek meg az orvosok; ugyan azért nem lesz felesleg mind a három nemnek ismertető jeleit elősorolni.

Érző rendszer halálával az eszmélet gyengül, a világos öntudat helyébe homályos képzeletek s ezek után teljes eszméletlenség következik, az érzékek a külbenyomások felvételére elégtelenek, 's minden aka-

rattól függő izmok szélhüdésben vannak. Ezt követi gyorsan az:

Állati élet halálával: gyöngül a lehelés, a sziv és érütés, úgy hogy azt többé észre sem lehet vinni: ennek megszüntével megszünik egyszersmind a vérkeringés és a meleg kifejlés is, a test lassan-lassan meghül, megmerevedik, mire csak hamar a

Növényi élet halála áll be: enyésznek ekkor a bőr, bélcső és nyirkedényekben történő működések, 's beállnak a szétbomlás jelei, és a valóságos halál jeléül az átalános rothadás mutatkozik.

Első szakasz.

A tetszhalálról.

Semmi sem emeli az embert az istenséghez közelebb, mint az a tudomány, melly által képessé lesz a tetszholtaknak éltöket s öntudatokat vissza adni.

Malouin.

Mi előtt valamelly embernek felélesztéséhez fognánk szükséges tudnunk valóban tetszholt-e? vagy valóságosan holt?

Az életerő különféle működései még nem szünnek meg egészen az utolsó leheléssel; csak fel vannak azok sokszor függesztve. A testen ugyan a halál valódi képe mutatkozik: mert az mozdulatlan, hideg, meredt, lehelet és érverés nélküli s a t., de azért jelen van még benne az élet, ámbár ugy elnyomva, hogy semmi küljelek által nem mutatkozik.

Igy tehát létezik egy közép állapot, melly sem *élet*, sem *halál*-nak nem nevezhető, mellyben az élet és halál egymást érik el: 's ezen állapotot *tetszhalál-nak*, tökéletlen halálnak, vagy szines-halálnak is nevezzük.

Ezen elnyomott életerő néha magától vissza jő, de segítő szerek által gyakrabban és hamarább feléb-

eszthető. A tetszhalottas állapot és a felélesztési remény ülönbféle embereknél különböző ideig tarthat: úgy iogy az némellyeknél sebesen, másoknál lassan megy iltal az igazi halálba, vagy ha a felélesztés sikerülne iz életbe.

Ne hogy a tetszholtat valóságos halottnak tartván it segedelem nélkül hagyjuk, érdekünkben áll a tetsz-iolt és valódi holt ismertető jeleit elősorolni.

A valóságos halál meghatározó jelei: 1) Hidegsége az egész testnek; 2) tagok merevültsége és feszessége. 3) Elernyedése 's petyhüttsége, a zárizmoknak és álkapczának leesése. 4) Beesett 's törődött szemek. 5) A megnyitott érből vérnek kinem folyása. 6) Vörös halavány foltok a testen: vagy zöld, kékes foltok a hason. 7) Mozgás — 8) Érzés megszünte. 9) Hibázó sziv és érverés. 10) Lélekzésnek hiánya. 11) Halotti szag. 12) Az általános rothadás.

Ezen előszámlált jelekből csak egyedül az átalános rothadás adhat csalhatatlan bizonyságot a valódi halálról. A többi említett jelek csak akkor tesznek bennünket bizonyossá: ha mindösszve véve és hoszabb ideig szakadatlanul tartanak 's azokat az átalános rothadás követi.

A tetszholtnak életjelei ezek.

A testnek vissza maradt melegsége, főkép a szív környékén; a testnek különösen a fejnek 's végtagoknak hajlékonysága, ha a kar a könyökön fölül valami ruha darabbal vagy pólyával megszoríttatik, a kötésen alúl levő rész vörösödni vagy kékülni kezd; — ha a szemfedeleket fölemeljük, azok még vissza esnek, — ha a testre szurkot vagy gyántát csepegtetünk, vagy ha arra hólyag huzó tapaszt teszünk, vagy forró vizet alkalmazunk: s a külbőr felhólyagzik; — ha a sziv

mozgása tapintható; — ha az orrlikakat összve szorítván a szájhoz égő gyertyát, pehejtollat, vékonyra tépett pamutot tartunk 's az lebeg; — ha a szájhoz tartott tükör meghomályosodik; — ha a mellre tett teli pohárban a viz szinén mozgást veszünk észre; akkor a felébresztéshez lehet reményünk.

Általánosan minden emberen, ki holta után fris szinben marad, és kin a felebb előszámlált valóságos halál jelei összvesen nem találkoznak, a rothadás pedig még nincs jelen, a felélesztést meg kell kísérteni.

Különösen az ujszülötteknél, a megnőtt személyeknél, kik egészséges 's viruló korukban minden megelőző betegség nélkül; vagy kisebb foku betegségben hunytak el; — továbbá az ájultak, kik többszöri rásztkóros (Hysteria) méhgörcsös vagy más ideges tüneményekben, merevedés, álomkór, — nyavalya törés; — guta ütésben szenvedtek; nemesebb nedveket (ondó, vér) vesztettek, nagy bosszúság, ijedség, öröm vagy félelem után, bóditószerek vagy részegitő italok miatt magukon kivüli kábült állapotba estek; — minden megfagyott, vizbefult, akasztott vagy megfojtott; — széngőz vagy más ártalmas gőzben megfult; — villámsújtott, magasságból alázuhant és igy eszméletétől megfosztott emberen a fölélesztési segédeszközök alkalmazását nemcsak az emberiség, hanem a törvények is szoros kötelességünkké teszik.

Ellenben: nagy gyuladás és különféle lázakban, aszkórban, tüdősorvadásban, vizkórban, kőszvényben, kőkórban, nagy hasmenésben kimultak, fölélesztésökre semmi reményt sem nyujtanak, és a törvényes időre eltemettethetnek.

Tetszholtak felélesztése.

Tetszholtakkali bánásmódnál tekintetbe kell ven-
ünk: 1) a tetszholtnak élete korát, valljon ujszülött-e
ıgy megnőtt személy, és 2) halálnak okát: valljon
z gyengeség, gutaütés, megfulás által hozatott-e létre.
lőbb a gyermekek — s azután a megnőtt egyének —
ıtszholtokbóli felélesztési bánásmódját adandjuk elő.

Első osztály.

I. Gyermekek tetszhalála 's felélesztésök bánás módja.

ı) *Az ájuláshoz hasonló halavány tetszholt gyermek-
keli bánásmód.*

Kórjelek.

Az arcza és egész teste a kisdednek halavány,
ápadt, mintha vére sem volna, ajkainak széle kék,
lkapczája, végtagjai lefüggők, hidegek, pettyhüttek,
végbele magzat-szurokkal fertőztetett; azonkivül sem
zive dobogása, sem a köldök-zsinór érütése nem érez-
ıető; nem lehel, úgy hogy az illyen gyermek minden-
ıen hasonló a halotthoz.

Segedelem.

1) A gyermekágyas előtt ülő segítő meleg száraz
uhába bepólyázza a még köldök-zsinór által anyjával
ö'szveköttetésben lévő csecsemőt s ölébe veszi.

2) Enyhén dörzsöli mellét, hasát, hátát tenyerét és talpát, meleg pálinkába, borba, levendula, vagy méhfü vizbe mártott flanel darabbal.

3) Orra alá tart erős eczetet, égő tollat, reszelt tormát, kettévágott fris hagymát. A tiszta folyó hugyaggal (spiritus salis ammoniaci causticus) vigyázva kell bánnunk, mert az erős szaga miatt könnyen megöli a gyermeket. Ezen házi szereket addig használjuk, mig az életnek jelei nem mutatkoznak, de ha ezek siker nélkül alkalmaztattak, lekötjük a köldökzsinórt s elvágjuk: ne hogy a többi élesztő szerek alkamazását a gyermekágyas lássa, és akkor

4) Hideg vizet fecscsentünk a mellére, szivtájékára, hátgerinczre 's ezen részeket meleg ruhával ismét szárazra töröljük.

5) Homlokát, halántékát, orrát, száját hideg bor eczettel dörzsöljük.

6) Nyelvére vagy torkába tiszta folyó hugyagból, vagy jó ó borból egykét cseppet csepegtetünk.

7) Olajba mártott puha tollal torkát s orra üregét csiklandozzuk.

8) Székfüvirág, vagy méhfü (melissa) forrázatból, konyhasóból csőrét (clysma) adunk.

9) Langyos fördőt készítünk ugyan annyi menynyiségü bor és vizből, vagy három rész viz és egy rész pálinkából, s a kisdedet belé teszszük.

10) A mellkast alolról felfelé gyengén nyòmogatjuk, s ez által a tüdőket mozgásba hozván, a lehelést előmozdítjuk.

11) A bal csecsbimbór a száraz köpölyt rakunk, vagy azt szájunkkal szopjuk.

Az illyképen felélesztett gyermeket megmelegített vánkosba takarjuk, s neki egy kis kávéskanálnyi fahéj — ; vagy vizzel elegyített Hoffman-cseppeket, vagy anyja tejét nyujtatunk, 's őtet igy erősitjük.

Az életre vissza nem hozhatót pedig, betakarván őt egész fejig, mértékletesen meleg szobába teszszük, addig hagyjuk őt, mig be nem állnak a valódi halál jelei.

B) *A gutaütéshez hasonló szederjes tetszholt gyermekkeli bánásmód.*

Kórjelek.

Az egészséges anyától minden vérvesztés nélkül született kisdednek jól kifejlett teste köpczös, duzzadt, a köldökzsinór vagy magába van csomóra fojtva, vagy nyakára tekerődzött, vagy olly erőszakot szenvedett, melly a vérkeringést megakadályozta, s az agy felé vértorladást okozott. Arcza vörös, vagy talán kékes is, szemei dülledtek, állkapczája csukott; dagadt ajkai kékesek; szája tajtékzó; egészen vörös külbőre meleg; a nyak viszerei s a köldökzsinór vérrel telt verése erős; minden tünemények vérbőségre mutatnak.

Segedelem.

1) Mindenek előtt a köldökzsinórt kell elmetszeni, és abból egy kanálnyi vért kiereszteni. Ennek folyását előmozdítjuk, ha a gyermek mellét és hasát meleg ruhákkal dörzsöljük, fejét felebb emeljük; a gyermek köldökétől a köldökzsinórt vége felé simogatjuk s mintegy fejegetjük. Ha pedig mind a mellett sem folyna vér, a köldökzsinórt nem kötjük le, hanem gyakrabban meg nézzük, nehogy később bekövetkező vérzésben meghaljon a gyermek. A vér-kieresztés után történik a lekötés 's mindég legalább is négy hüvelyknyire a köldöktől, hogy a szükség esetében a véreresztést annál könnyebben lehessen ismételni.

2) Ha a köldökzsinóron át elég vér nem folyna, egy vagy két nadályt (piócza) alkalmazunk fültövére, a gyermek nyakán vagy fején viszeret nyitunk fel.

3) A gyermeket langyos viz vagy tejfördőbe teszszük s hátát meleg ruhával dörzsöljük.

4) Ziliz- vagy korpafőzetből, olajból készült lágyító csőrét alkalmazunk.

5) A levegőbefuvást is megkisérhetjük, 's ha ezekre fel nem ébredne,

6) A halvány tetszholt ujszülötteknél fentemlített ingerlő szereket itt is hasonlókép alkalmazzuk.

C) *Megfult gyermekkeli bánásmód.*

Kórjelek.

Valahányszor az ujszülött magzat burokkal jött-e világra, mint ez az éretlen szüléseknél szokott történni, és ennek felmetszése elmulasztatott: vagy ha a szájüreget, gőgöt (lehelő gége) tapadékony nyálka tölti ki, s nyelvét szájpadláshoz ragasztja: ha a csecsemő az anyjának vagy dajkájának oldala mellett az ágyban tetszholtan találtatott; legyen a teste akár halvány, akár vörös; sovány vagy jól táplált; mindenkor feltehetjük, hogy itt a tetszhalál megfulás által hozatott elő.

Segedelem.

1) A magzatburkot legvékonyabb részén távol a méhlepénytől ollóval fel kell metszeni, vagy ujjaink körmével felhasítani, s a gyermeket kivenni.

Megmelegített ruhába bepólyázott csecsemő szájából olajba mártott, vagy gyolcsba burkolt mutató ujjunkkal a nyákot eltávoztatjuk; a szájpadláshoz ragadt nyelvet felszabadítjuk; fültisztító kanálkával, vagy

ruha tépetből készített hengerrel (rolle) az orrlyukakat kitisztítjuk.

3) Az olly megnyomott gyermekeknél, kiknek a vér szájokból és orrokból jön ki, a félélesztési reménynyel felhagyunk: ellenben ha a megnyomás csak a lehelést gátolja meg, itt legelőször is a levegő-befuvás és mesterséges lehelés előhozásával kezdjük a félélesztést.

4) Ezek alkalmaztával átmegyünk a halvány tetszhalálnál előszámlált ingerlő szerekre:

D) *Császár metszés által világra jött gyermekkel* ugy kell bánni, mint a megfulttal.

E) *Éhség, szomjuság által elcsigázott lelencz gyermekkel* azt kell tenni mit a halvány tetszholttal.

F) *Vizbefult, megfagyott, megfojtott gyermeknél ugyan* azon mentő szereket alkalmazzuk, mellyeket a megnőtt személyeknél használunk. Tekintetbe vévén gyengébb testalkotását és nagyobb ingerlékenységét.

Második osztály.

II. Megnőtt személyek tetszhalála 's félélesztésök módja.

A megnőtt személyek tetszhalála közönségesen megfagyás, vizbefulás, felakasztás, megfulás ártalmas légben, villámütés, magas helyrőli leesés, nagy meleg által hozatik elő.

A) *A vizbefult tetszholttali bánásmód.*

Ha a vizből kiemelt testen semmi tetemes sértést, vagy rothadást nem veszünk észre, azonnal felélesztéséhez fogunk. A vizbefultnak mindenek előtt arczát, száját, orrát megkell a sártól, iszaptól, homoktól, habtól tisztogatni; testének néhány másod perczig olly helyheztetést kell adni, hogy a fő és a testnek felső része lefelé legyen hajolva, hogy az által a szájban ollykor nagy mennyiségben meggyülemlett viz a szájon és orron át kifolyhasson. Semmi esetre sem szabad pedig a vizbefultat fejjel földfelé, lábbal égfelé fordítani, hogy ezen helyheztetésben folyjon ki a viz belőle, mert azonkivül hogy a lehelő élet művekbe viz nincs, könnyen a vér főfelé torlódván gutaütést okozhatnánk. Ezek történtével akár helyben, akár más alkalmas helyen történjék a felélesztés; mindenkor le kell vetkeztetni a tetszholtat nedves ruháiból.

A további felélesztési szerek alkalmazása a szerint különbözik, a mint a tetszhalál fuladás vagy gutaütés által hozatott létre. Többnyire megfulás által vesztik éltöket a vizbefultak.

a) A megfulás által okozott vizbefult tetszhalála éltető szerei.

Kórjelek.

Az illyennek egész teste halvány, mintha vérvesztésben halt volna meg, hideg, meredt, érzéketlen.

Segedelem.

Itt mindenek előtt a test felmelegítése a legfőbb felélesztési szer: ha a felélesztés nyáron és mindjárt a a viz parton történik akkor

1) a tetszholtat nyakig be kell takarni meleg fövénynyel s ezt időről időre melegebbel felcserélni, vagy

csak szabadon kissé magasabbra emelt fővel napra kitenni; ha pedig szobában történik akkor:

2) melegített ágyba fektetjük, hasára melegített téglát, hóna alá s ágyékára s a test többi részére flanellt tehetünk.

3) A lehelés helyreállítására tüdejébe levegőt fuvunk. Ez legegyszerűbb módon megtörténik, ha valaki száját a tetszholtéra teszi és igy fujja bele a levegőt, vagy ha undorodnék; toll vagy más csővel, vagy közönséges tüzhelyi fuvóval, ha az egyik orrlyukat befogjuk, a másikon által pedig befujjuk a levegőt.

4) A mellkast mind a két kezünkkel alolról felfelé gyengén nyomogassuk, s igy igyekezzünk a természetes lehelést utánozni.

5) tenyerét, talpát kefével, a végtagokat flanellel dörzsöljük a törzsök felé, a törzsököt szivfelé, s ezt mindaddig folytatjuk, mig valami életjelet veszünk észre. Ha élet jel mutatkozik akkor;

6) orra alá reszelt erős tormát, ketté vágott fris vörös hagymát, égő tollat, meggyujtott kénes gyufát, erős eczetet, tiszta folyó hugyagot tartunk, vagy megkenjük vele a felső ajkat.

7) olajba mártott puha tollal, vagy más valamelly könnyü testtel csiklándozzuk az orr üregét; dohány vagy más trüsszentő szerekkel ingereljük azt.

8) Nyelvét néhány csepp tiszta folyó hugyaggal kenjük be, lágyinyét pedig üröm-forrázatba mártott pemettel.

9) Székfüvirág, méhfü (melissza), fodormentafü (Krausemünzkraut) forrázatból, vagy konyhasóból, vagy egy negyed rész eczettel vegyített korpafőzetből csőrét rendelünk.

10) A mint a tetszholt nyelhet, minden öt perczben egy kanál vizzel vegyített kölni vizet, vagy Hoff-

man csepjeit, jó ó bort vagy más szeszes italt adunk neki. De ha mind ezekre eszméletlenül marad;

11) Eret vágunk rajta, s ha mind a mellett nem jönne magához: akkor a szivtájra, homlokra forró spanyol viaszt, gyántát, vagy szurkot csepegtetünk, körme alá hegyes tűkkel szurkálunk; egész testét csalányozzuk; izzó vassal égetjük; s ha ezen fájdalmat szerző szerekre sem veszünk észre semmi életjelt: akkor a felélesztési reménynyel felhagyunk.

b) *A gutaütés által vizbefult tetszhalála és annak élesztő szerei.*

Kórjelek.

Az illyenek egész teste duzzadt, vörös vagy kék szinü, szemei kiülők, nyelve és szájürege vörös és néha dagadt, nyála habos és vérrel vegyes, melly néha az orrból is foly. Azonkivül a gutaütés előkelőleg olly egyedeknél jön elő, kik gutaütéses hajlammal birnak; kiknek testök kövér, fejük nagy, nyakuk rövid, vérdúsak; különösen ha fejjel zuhannak a vizbe; vagy ha részeg fővel, teli gyomorral éri őket a szerencsétlenség; vagy ha a vizbe esés megelőző test-felhevülés, ész felmagasztalás után, vagy terhesség alatt történik; a viz, vagy folyadék hévmérséke is, mellyben a fuladás történik, nagy befolyással lehetnek.

Segedelem.

1) A tetszholtat lágyitó langyos félfördőbe teszszük, ugy hogy abban ülőhelyzetben lévén, csak vég tagjai legyenek a vizben, feje, nyaka, melle meztelen legyen.

2) Fejére hideg, vagy jeges vizet öntünk, hideg borongatásokat alkalmazunk, ezáltal a vérnek agyfelé torlódását meggátoljuk.

3) Bő érvágást intézünk a lábon, karon, vagy a torok viszéren. Ha ezen szerekre életjel még sem mutatkozik, akkor;

4) orra elejébe tartunk boreczetet, s vele a halántékot, az orrt nyelvet ajkakat bekenjük. De az erős trüsszentő és szagos szereket ne alkalmazzuk, s csak azon esetre, ha mind ezek nem használnának megyünk át;

5) A fuladás által okozott vizbefult tetszhaláláual ajánlott szerekre.

B) *Megfagyott tetszholtaki bánásmód.*

1) Minthogy a felélesztésnél alkalmas helyre van szükség: azért is annak odább vitelénél arra fordítassék legfőbb gond, hogy ne talántán az üveg-töredékenységgel biró gyengébb testi részek, mint: orr, fülek, ajkak, ujjak s a t. megsértessenek.

2) Azon hely, hol a felélesztésnek kell történni, ne legyen fütött, mert misem árthat jobban a megfagyottnak mint a rögtöni meleg.

3) Ruháitól azoknak felmetszése által szabadítassék meg, mert az erőszakos ruha-levetkeztetés könynyen okozhatna csonttörést vagy egyébb bajt is; nem szabad tehát meghajtani a tagokat Maga a meztelen test egy lábnyi magasságnyi hóra fektessék, és kivévén a száj és orrüreget felülről s oldalt egy lábnyi magasságnyira hóval takartassék be, sőt jó lesz azt a testhez is hozzá nyomogatni, s ha elolvadt más frissel felcserélni. Hó szükségében összvetöretett jeget, vagy jéghidegségü vizbe mártott ruhákat alkalmazunk.

4) Testét a hastól végtagok felé hóval gyöngén dörzsöljük, néhány percz mulva jeges, — később állott — végre langyos vizbe mártott ruhákkal dörzsöljük.

5) Ha a tagoknak hajlékonyságuk vissza tér, s minden meredtség elenyészik, mérsékelt nyomás és dörzsölés mellett, hideg ruhákkal szárazra töröltessék; lehet kevés időmulva az egész testet hideg pálinkával dörzsölni, és egy hideg szobában szinte hideg ágyba fektetni, és csak lassankint melegebb és melegebb flanell ruhával dörzsölni;

6) Az ábrázatnak pálinkával, kámfor léllel, hóval vagy finommá tört jéggeli dörzsölésével iparkodunk a még talán erősen becsukott szájt kinyitni.

7) A vérnek főtül és melltüli elvezetésére a lábakat langyos vizzel mosogatjuk, s ha mind ezekre sem éled, a vizbefultaknál előadott bánásmód lesz a legfoganatosabb; csupán azon különbséggel: hogy itt a melegnek mindég csekélyebbnek kell lenni.

8) Ha pedig magához jön és nyelhet, akkor bodza-virágból, czitrom, vagy narancs-hajból készült, egy kis eczettel, vagy borral vegyített forrázatot, vagy meleg sört, vagy levest nyujtunk neki.

C) *Meleg okozta tetszholttali bánásmód.*

1) A tetszholtat hüvös helyre viszszük, ruháit feloldjuk, vagy le is vetkőztetjük.

2) Italul vizet adunk egyenlő mennyiségü eczettel vegyítve; vagy czitrom levet.

3) Sós vizből csőrét alkalmazunk.

4) Ha ezekre a baj nem enyhül, sőt növekednék, halántékaira nadályokat rakunk.

5) Ha a lehelés és szivdobogás el van nyomva, nyakon, kezen vagy lábon eret vágunk.

6) Az ártalmas légben megfult tetszholtaknál előadandó többi ingerlő szereket használjuk.

D) *Megfojtott vagy felakasztott tetszholttali bánásmód.*

1) Mindenek előtt a nyakon lévő és a lehelést és vérkerengést gátoló kötelet vagy zsineget kell elvágni és arra vigyázni, hogy a felakasztott le ne essék.

2) Levetkeztetjük őt minden ruháiból, és

3) ugyan azon felélesztési szereket alkalmazzuk, mellyeket a vizbefultnál adtam elő.

E) *Ártalmas légben megfult tetszholttali bánásmód.*

A megfulás történik:

1. ha épen semmi lég se jön a tüdőkbe, p. o. ha valaki valamelly verembe a reá zuhant föld által betemettetik, ugy hogy semmiféle levegő sem jöhet a tüdőkbe.

2. Ha a közönséges légköri levegő helyett más lég szivatik be a tüdőkbe, melly ugyan magában nem ártalmas, de nem képes azon változásokat előhozni, mellyek az élet fentartására szükségesek, illyen a könynyen (Hydrogenium) legeny (Nitrogenium) és legélecs (Nitrogenium oxydulatum).

3) Ha olly lég szivatik be, melly ártalmas és halálos, és a lehelést közvetve gátolja, p. o. szén-é leg (carbonium oxydatum) szén élegsav (acidum carbonicum) széngőz s a t.

Bár mellyik ezen gőzök közül okozta is a megfulást, a mentő bánásmód lényege mind ezen esetekben még is egy:

1. Legnehezebb a mély kutakban, vermekben s a t. levő megfultakat szabad levegőre kihozni. Mert itt a megfulás rögtön történik, s a szabadítni akarók nem sejtvén a veszedelmet utánok sietnek, és csak hamar ők is azon állapotra jutnak, mert a kut, verem, vagy pincze s a t. ártalmas léggel van tele Ugyan azért ezt kell elébb eltávolitani. Nagyon rosz szokás póznára kötött égő gyertyával próbálni valljon alkalmas e a

lehelésre a levegő vagy se, ott hol gyuló lég van öszve gyülve, mert könnyen meggyuladhat az, és veszedelmes durranás támadhat.

A lehelésre alkalmatlan légnek eltávolitása legjobban történik ha forró viz öntetik azon helyre, vagy frisen ojtott mész sok meleg vizzel elegyítve, vagy izzó szén, vagy égő szalma, vagy lőpor gyujtatik meg.

A lég tisztítás után kell egy zsinegre, vagy póznára kötött gyertyát leereszteni, 's ha az égve marad, jele hogy a lég megtisztult.

A szabadítónak dereka körül kötél legyen kötve, egyik kezében égő gyertyát előre tartva vigyen, 's ha ez elaludnék, a másik kezében levő zsineggel jelt adjon a kinn lévőknek.

2. Ha a megfult szabad levegőre hozatott, őt mentül elébb levetkeztetjük s hátára fektetjük, ugy hogy feje és melle valamivel magasabban álljon mint egyéb teste, hogy könnyebben lehelhessen.

3. Hogy a vértorlódást a fejtől eltávolítsuk, a karon eret vágunk.

4. Fejét télen hóval dörzsöljük, nyáron hideg vízzel öntözzük, és jég borogatásokat használunk.

5. Lágyító csőrét adunk, s lábait meleg vizbe teszszük.

6. A testet itt különösen sokáig kell dörzsölni, 6—12 óráig, mert a tetszhalál ezen nemében a dörzsölés különösen használ.

7. Nem kell mindjárt ágyba tenni, ha magához jönne a megfult, mert ez a bőr kigőzölgését akadályozná.

8. Ha ezekre sem éledne fel, mind azon szereket alkalmazzuk, mellyeket a vizbefultaknál ajánlottunk.

F) *Villám okozta tetszholttali bánásmód.*

1. Ha valaki szobában vagy valamelly más bezárt helyen sujtatott agyon a villámtól; akkor a szabadításra siető ember orra és szája előtt erős boreczetbe vagy

alamia lélbe áztatott kendőt tartva lépjen a szobába, ajtót s ablakokat gyorsan nyissa ki, s a tetszholtat entül elébb vigye ki szabad tiszta levegőre. Ha a villám utközben sujtott le valakit, szükség azt a legközebbi helységbe átvinni, vagy onnét embereket hivni.

2 A levetkeztetett tetszholt olly ágyra fektetik, ogy feje magasabban legyen, száját és orrát olly módon ell tisztogatni, mint azt a vizbefultaknál javasoltuk, zinte a lég befuvást is ugy kell intézni.

3. Tenyerét talpát kefével, végtagjait pedig melegiett flanellel dörzsöljük a törzsök felé, azt pedig sziv felé.

4. Különösen a főt hideg vizzel öntözzük, vagy jeges hideg vizzel borogatjuk, s arczra többször szinte hideg vizet feccsentünk.

5. Ha tetszholtnak ábrázatja duzzatt vereses vagy barnás szinü, a karon vagy nyakon azonnal minden tétovázás nélkül érvágattassék.

6. Ha mindezekre sem jönne magához, akkor a vizbefultaknál előadott többi élesztő szereket alkalmazzuk, s ha ezekre sem mutatná magát semmi élet jel, jól lesz

7. A meztelen tetszholtat frisen felásott földbe takarni. A földben hosszas árok ásatik, mellybe a szerencsétlen ugy tétetik: hogy feje s ábrázata felebb helyheztetve szabadon maradjon; azután fris földdel takartatik be egészen; szája pedig fogai közé tett fadarabocskával tartatik nyitva; legyen olly módon több óráig vigyázat alatt, mig a talán visszatérő életnek vagy halálnak nyomait tapasztalni lehetne.

Hogy a villám csapás ellen magunkat megóvjuk: jó lesz:

1) Az épületeket, hajókat s a t. villám-háritóval ellátni; falun pedig a házak mellé olly fákat ültetni, mellyek magosabbra nőnek mint a kémény teteje.

2) Ha az égi háboru alatt olly házban vagyunk, melly nincs ellátva villám-háritóval, magasabb és tá-

gosabb szobát választván oldalfalaktól, kályhától, kandalótól, tükörtől, csengetyűhuzóktól, csillároktól (Luster) lefüggő érczszálaktól, vas ágyaktól, de főkép olly helyektől, hová már talán előbb is beütött, távoznunk kell. Az ablakokat kinyitjuk, de arra figyeljünk, hogy lég-vonat ne legyen.

3) A templomokban az orgonától, toronytól, vas rostélyoktól, rudaktól, s egyébb ércz eszközöktől távozzunk.

4) Az utcza közepén menjünk távol a házaktól, érczből készült csurgóktól, s ha kapu alá állunk, legjobb a kapuszin közepén távol a csengetyűtől álni.

5) Szabadban ne keressen valaki magas fák alatt menedéket maradjon inkább azoktól 20 lépésnyi távolságra, s legjobb egy mélyebben fekvő utra, vagy árokba ülni; de leginkább kell folyókat, lovakat, s egyéb vizeket kerülni.

6) Veszélyes illyenkor a sebes kocsizás, és lovaglás, legjobb illyenkor a kocsiról s lóról leszálni, és a lovakat maga után vezetni, ha pedig ez nem történhetnék, legjobb a kocsi oldalához nem támaszkodva szabadon ülni, lóháton pedig csak léptetni.

7) Kaszát, sarlót, kapát, fejszét, puskát s más efféle ércz eszközöket magától távolabb kell tartani.

8) Pinczében a villám csapástól, vagy megfulási veszélytől legkevesbé sem vagyunk biztosok; mint némellyek gondolják. Padláson pedig kivált kémény mellett legnagyobb veszélynek vagyunk kitéve.

G) *Leesés okozta tetszholttali bánásmód.*

1) Az alkalmas helyre vitetett, s ruháiból levetkeztetett tetszholtnak olly helyheztetést adunk, hogy feje magasabban legyen többi testénél.

2) Megvizsgáljuk: nincs-e ficzamodás, zuzódás, vagy más sértés, melly vérzés által lenne veszedelmessé.

3) Ha a fejet mindenfelé mozgathatóvá találjuk, s a nyakon szokatlan kidudorodást vagy horpadást veszünk észre, bizonyosak lehetünk a nyaknak kificzamodásáról. — Ezt mentül elébb helyre kell igazitanunk, mi igy történik: a földön ülő helyzetben lévő tetszholtat lábai közé veszi a műtevő, vállait erősen tartván ugy fogja meg fejét; hogy egyik kezét az álkapocsra, másikát a nyakszirt alá tevén, felfelé huzza, s a ficzamodás oldala felé fordítván igyekszik azt helyre igazítni.

4) Ha seb van jelen, azt hideg vizzel ki kell mosni, s a benlévő idegen testeket el kell távolítani, és a vérzést elejinte hideg, később jeges viz borogatással elállítani.

5) A többi élesztő szereket; mint a lég befuvást, hideg vizzeli locsolást, érvágást, dörzsölést s a t. a vizbe fultaknál előadott módon kell használni.

Második Szakasz.

Mérgezésekről.

Was nöthig ist, das thue gleich
Der günstige Augenblick kehrt nicht wieder.

Hufeland.

Azon állományt, melly az állati életművezetséggel, kölönösen az emberével, olly vegy- és erőbeli-viszonyban áll, hogy már kis adagban is a testbe felvéve, halálos foganatját küleli, méregnek nevezzük.

Felvétetik pedig az a testbe:

1. Földköri léggel, midőn ez megvan fertőztetve p. o. kábitó növények, iblany (jod), halvany (chlor), mireny (arsenicum) s a t. gőzével.

2. Ételes 's italokkal. Illyenek a rothadásba átment hús, mérges gombák, anya-rozszsal fertőztetett liszt, rézzel becsinált ugorkák, ólom czukorral készített bor, rézzel festett thea s a t.

3. Gyógyszerekkel, a beteg engedetlensége, az orvos tudatlansága, vagy kuruzsolók kezelése által, ide tartoznak mindenféle titkos lapdacsok (pillulae), bájitalok, életlélek, hashajtók, magzatüzők, közlésre ösztönlők s a t.

4. Fényüzési czikkekkel, az úgy nevezett szépitő szerekkel: milyenek a gyermekek festett játszó eszközei, a különb szinü arcz-mázak, hajkenőcsök, mellyeknek létrészei ólom, higanyból (mercurius), pokol köböl, rézből, mirenyből (arsenicum) s a t. állanak.

5. Különbféle mesterségek, s müvészetek üzletével, mint a higany, mireny, réz s a t. bányáknál, vegytani gyároknál, tükörcsinálóknál, kalaposoknál s a t.

A mérgezés átalányos tüneményei.

A mérgezésnek általános kórjeleit, mellyek a méregnek jelenlétét kétségtelenné tennék, meghatározni igen nehéz; mert ezek igen bizonytalanok, és csalékonyak, és más rögtön támadt betegségnek következményei is lehetnek. Mind a mellett előre ment megétetést valószinüséggel gyanithatunk, ha:

1. Az eddig egészséges emberben minden előre ment nyilvános ok nélkül; vagy ha betegben is minden okviszonybeli öszveköttetés nélkül a kórral, rögtön veszedelmes tünemények jelenkeznek. Illyenek: a gyomorban, s egész bélhuzamban lévő mettző, szuró, égető, szaggató, furó kegyetlen, s rögtön beálló fájdalom a hasfalaknak görcsös öszvehuzásával párosulva; bödös lehellet; böfögés, ökrendezés, émelygés, erőszakos hányás, melly által különbféle barna, zöld, veres s a t. szinü állomány hányatik ki; jelen van nagy hasmenés, vagy ellenkezőleg nagy székrekedés, hasnak felpuffadása, hud-rekedés, vagy annak fájdalmas kiürítése. Felső, és alsó végtagokban nagy fájdalom, az izmoknak görcsös öszvehuzásával.

Nagy főfájás, szédülés, fülcsengés; az arcz vonások megváltozva, az arcz beesve, elhalványul, elkékül, a szemek vörösek, kiállók, a szemfénye kitágult, vagy öszvehuzódott (láta), az ajkak vörösek,

vagy halaványak, vagy kékek, s hidegek; a lehellet nehéz, szapora, fuldoklós, a sziv ütése vagy igen erős, vagy gyenge, rendetlen, az érütés vagy igen gyors, vagy gyenge, néha érezhetlen, s félbenhagyó; a végtagok hidegek, néha túlságosan melegek; a bőr beesve különbféle kütegekkel 's foltokkal ellepve.

Ehhez járul a tagok reszketése, rángások, inszökések, állkapocs görcsös záródása, dermenet, nyelési tehetetlenség, nagy nyughatatlenság, kábultság, álmosság, félrebeszéd, őrültség, szélhüdések, s guta ütés.

2. Ha ezen egymással kölcsönös öszveköttetésben lévő kórjelek rendesen folynak le.

3. Ha ezen kórjelek evés vagy ivás után áltak be: kivált ha ugyan azon időben, s ugyan azon ételekből más személyek is részt vettek, 's rajtok szinte az imént leirt veszedelmes tünemények ütnek ki.

4. Ha a beteg maga vallja meg, vagy a mellette lévők vallják, s ha a vegytani vizsgálat a mérget feltalálja.

Minden mérgezésnek orvoslatánál ezen három fő javallat van:

1. A bévett méregnek mentül előbbi kiüritése.

2. Annak ellenszer általi közömbösitése, vagy ha az nem lehetne, beburkolása.

3. A méreg által előidézett rendellenes állapot orvoslása.

Mivel majd minden méregnek más ellenszere van, szükségtelennek tartom az általános méreg elleni gyógymódot előadni: hanem felosztván a mérgeket, azoknak ellenszerit, s orvoslatát külön külön adandom elő.

Mérgek felosztása.

A mérgek felosztatnak:

a.) Ásvány-
b.) Növény-
c.) Állati-mérgekre.

Ezen felosztást én azért követem, mert a nem orvosok is tudják valjon ez és ez a méreg a természet mellyik országába tartozik; s igy az előadandó szomorú mérgezési eseteknél annak ellenszerét könyvebben felkereshetik, mintha a mérgeket rágókra, bóditókra, és harmadszor bóditva rágókra felosztanám.

Első osztaly.

I. Ásvány-mérgekkel történt mérgezések orvoslata.

Ásvány-savak, Acida mineralia, Mineral Säure.

Ide tartozik: kénéleg sav=vitriol olaj, acidum sulfuricum, Schwefelsäure.

Légélegsav=salétrom sav. Acidum nitricum. Salpeter Säure.

Választóviz. Aqua fortis. Scheidewasser.

Sósav = kön halósav. Acidum muriaticum. Salz-Säure.

Királyviz = Legéleges sósav. Aqua regia = Acidum muriatico-itricum. Königsscheidewasser.

Viléleg sav = Phosphor sav. Acidum phosphoricum. Phosphorsäure.

Gyógymód. Legjobb egy nehezék *égetett keserföldet* (magnesia usta) négy obon vizzel vegyitve minden negyed órában beadni. Vagy *szénsavas keserföldet, krétát, rákszemeket* porrá törve sok vizzel feleresztve; szükség esetében mandola, szappanos viz, mák; lenolaj, tej, sok hideg viz is jó szolgálatot tesznek; később lob-ellenes gyógymód.

Étető, és szénsavas égvények. Alcalia caustica, et carbonica. Kaustische, und Kohlensäure Alcalien.

Ide tartozik:

Az étető haméleg = égetkő. Cali causticum. Aetzkali.

Lúgsó = Hamuzsir. Potassa. Potasche.

Sziksó. Carbonas Sodae. Kohlensäures Natron.

Tiszta könleges nedv = Salamia lél = tiszta folyó hugyag. Ammonia pura liquida. Aetrender Salmiakgeist.

Oltatlan mész. Calx usta. Ungelöschter Kalk.

Gyógymód. Legbiztosabb ellenszert a *növénysavakban* birunk, minők: a ritkitott *boreczet*, és *czitromsav* nagy mennyiségben adva, a *kövér olajok*, mellyek a hamagfélékkel szappanyosodnak, de kivált az édes mandola olaj szinte jó szolgálatot tehet.

Halvany. Chlorum. Chlor.

Gyógymód. Ha a halvany gőzképen szivatott be a tüdőbe, legjobb mentül előbb *vizgőzt* szivni be, vagy *tiszta folyó hugyagot*, vagy *kön kénsavat* (acidum hydrothionicum. Hydrothionsäure) gőz alakban szagolni.

Hánytató borkő. Tartarus emeticus. Brechweinstein.

Gyógymód. Pezsgő por (Brause Pulver), *hamag oldat mákonyfestvénynyel, Kina főzet, Thea forrázat* vagy *cser sav.* (acidum Tanicum)

Fehérgálicz = horggálicz. Sulfa zinci. Zinkvitriol.

Gyógymód. Az önkénytes hányást langy vizzel ápoljuk, azután tejet adunk. Ha már a belekbe ment által a méreg, lágyitó borogatások, és beburkoló szerek adatnak. Ellenszere a *csersav* (Acidum tanicum. Gärbsäure) azért a tölgy-gubacs, kina héj-főzetek, szükség esetben chinai theaforrázat alkalmaztassanak. A nagy hányás lecsillapítására pezsgő por, kevés mákony festvénynyel, szénsavas savanyu viz, mint Borszéki, Szulini, Rohitsi s a t. szolgálnak.

Higany = Kéneső. Mercurius. Quecksilber.

Gyógymód. *Tojás fehére, csiriz* vizbe felosztva, *vaskenecs vizegy* (sulfuretum ferrosum) *arany* és *vas reszelék.* Szükség esetében jó a szappan, czukor, méz, tej, nyákos, és olajos szerek.

Iblany. Jodium. Jod.

Gyógymód. *Keményitőt* sok meleg vizben felolvasztjuk, és nagy mennyiségben adjuk; ha ez nem volna: sok czukros vizet.

Kemény = Bátrany. Bismuthum. Wismuth.

Gyógymód. Nyákos italoknak gyakori vétele által igyekszünk a hányást könnyebbiteni, — a székletételt pedig csőrékkel mozditjuk elő.

Kénmáj. Hepar Sulphuris.

Gyógymód. Ha magától hányás nem következik, hánytató gyökér porral idézzük azt elő, s langyos vizzel elő mozdítjuk, jó sikerűk a *szikhalvag*, és *mész-halvag*, gyakori adagokban, ha ez nincs; sok kövér olaj, és nyákos szerek itala szinte jó szolgálatot tehetnek.

Mireny = egérkő. Arsenicum. Arsenik.

Gyógymód. Minden mirenynyeli megétetés esetében azonnal hányást kell előhozni, langyos, czukros, vagy mézes víz, ziliz gyökér főzet, vagy lenmag fejet, vagy a lencsap csiklándozása által. Ha a gyomor kiűrült, tüstént a *vaséleg vizegyet* (oxidum ferri hydratum) adjuk be, négy latot egy itcze meleg vizben felolvasztván, s belőle minden negyed órában egy pohárral beadván.

Ha ez hamarjában a gyógyszertárbol nem lehetne kapható; ekkor a *kovácsok, lakatosok vasoltó vizükben* lévő rozsda szinü iszapot is lehet hzsználni.

Ha a mireny külsőlegi alkalmazásából származott a mérgezés, annak lehető eltávolitása után *vas éleg-vizegyes kenőcsöt* folyó kenőcs alakban pedig vizet és szappant, vagy mind a hármat alkalmazzuk a mérgezési helyre.

Ha Fowler festvényével történt a mérgezés:

Duflois az *eczetsavas vaséleg* folyadékot ez ellen nagyobb sikerünek tartja. Készül pedig ez: ha egy rész vas-éleg vizegyre három rész eczetsav töltetik, s az egészhez tizenkét rész viz elegyitetik

Ólom. Plumbum. Blei.

Gyógymód. Először hánytató szereket használunk, azután keserű, vagy *csuda sót* adunk. A görcsös fájdalmakat *mákony* csillapítja le, mérsékeljük pedig azokat olajokkal. Ezen kivül szükség esetében a tej, tojás fehére vizzel, szappan vizzel, s más nyálkos főzetek, kénfördők használtatnak. Székhajtó szerűl ricin olaj leginkább ajánlandó. — Agy-izgatás esetében mustárkovász a lábikrára, hólyag-huzó a tarkóra, és elvezető lábfördők.

Ón. Stannum. Zinn.

Gyógymód. Langyos meleg téj, nyákos főzetek itala.

Pokolkő. Lápis infernalis Höllenstein.

Gyógymód. A *konyha só* vizben felolvasztva; melly által feloldhatlan ezüst halvag képlődik. Azért ha a pokolkő külsőlegi alkalmazása által nagy fájdalmat, s ingerlést okoz, ezt a konyha só olvadéka mérsékli, s eloszlatja.

Réz. Cuprum. Kupfer.

Gyógymód. A hányásnak langy meleg vajas vizzeli elősegítése után, sok *tojás fehére* vizzel; ha ez nincs jelen, tejet, mézet, vagy czukrot vizben, nagy mennyiségben kell itatnunk. Némellyek ajánlják a *vilsavat* vagy a *vilsavas szikeleget.*

Sulyhalvag. Murias Barytae, terra ponderosa Salita Chlor Barium.

Gyógymód. *Csoda só vizben* felolvasztva, vagy *keserü só*, 's ha ez nem volna kéznél, a beteggel sok *kútvizet* itatunk.

Villany. Phosphorus. Phosphor.

Gyógymód. Hánytató szerek, s különösen hánytató gyökérpor, olajos, és nyákos italok. Minthogy a villó csak hamar villó savvá változik, javalva van *égetett keserföld* (magnesia usta) kréta, rákszemek, szénsavas szikéleg.

Második osztály.

II. Növény-mérgekkel történt mérgezések orvoslata.

Die Natur streute Giftpflanzen neben Heilpflanzen, und hing keine Warnungstafel hin, wie der botanische Gärtner. Sie liess das Menschen Geschlecht, das sie erziehen wollte durch Instinkt, und Erfahrung klug werden.

Anyarozs. Secale cornutum. Mutterkorn.

Gyógymód. A gyógyitást kezdik a hánytatók, és hashajtók, azután *szénsavas hugyag*, vagy *tisztafolyó hugyag* három — négy szemer egy adagra használtatnak; erre következnek a nyákos olajos szerek a bélcső hártyáinak ingerült voltát gyengitendők: ezután a hanyatlott idegélettehetséget kell felemelni illő izgató szerek által, millyen a *Käfor*, kőnlegecs, égény, és gyánták.

Beléndek. Hyosciamus niger. Bilsenkraut.

Gyógymód. Gyógymódja ugyan az, melly a mákonyé (opium).

Borlél. Spiritus Vini. Weingeist.

Olvasd ezen czikket „Részegség“

Bürök. Cicuta virosa. Schirlingskraut.

Gyógymód. Hánytató szerek; ha már a has puffad, melly némileg a méregnek a keblekbe jutását jelenti: hashajtó olajos csőrék; hasmenés, hányás után *csersav tartalmú főzetek, boreczetes viz*, a guta ütési kórjelenségek rögtöni sebes vérbocsájtást kivánnak, nem különben hüvesitő bánásmódot, és elvezető inger szereket; az ideges tompaság eltávolitására illő inger-szereket, könlegecset, káfort, bort, fekete kávét adunk.

Dohány. Nicotiana. Tabak.

Gyógymód. Hánytató; ezután *csersav* tartalmú főzetek. Ha gutaütésre mutató jelek mutatkoznának, eret kell vágnunk, nadályok alkalmaztassanak a főre hideg borogatásokkal; hasznosak még az eczetes csőrék is.

Ebvész mag. Nux vomica. Krähenauge.

Gyógymód. Hánytató kénsavas horgélegből; ezután makony.

Fehérhunyor. Veratrum album. Nieswurzel.

Gyógymód. Hánytató gyökérporból hánytatószer. Ha a méreg már a bélcsőbe jól lehatott: hasznosak a hashajtó csőrék is, ezután *csersav* tartalmú főzetek, vagy tiszta csersav, *fekete kávé, növénysavak.*

Hánytató gyökér. Ipecacuanha. Brechwurzel.

Gyógymód. Megkell kisérni a tulzó hányás ellen használandó szereket p. o. pezsgő port, pezsgő bort, kávét, mákonyfestvényt, ha ezek nem segitenek: gubacs főzetet.

Káfor. Camphora. Kampfer.

Gyógymód. Mindjárt eleintén szükséges a hánytatás, hányás után hashajtó, és csőre; ha gutaütés jelenségei mutatkoznának: érvágás, hidegborogatások a főre, és elvezető bőringerek; a túlnyomóvá lett ideges bántalmak gyöngitésére kis adagban kell bort adni. Mákony, terpetin olaj, egy kevés égény is igen hasznos.

Kéksav. Acidum hydrocianicum. Alaunsäure.

Gyógymód. A mérgezés után tüstént be kell adni *tiszta folyó hugyagbol* 10 — 20 cseppet egy csésze nyákos italban, vagy vizben, és ezen adagot mint a szükség kivánja ismételni kell. Külsőleg szinte ezen szerrel dörzsöltetik az arcz. Bő érvágás, hidegvizzeli leöntések, hideg fördők a leghatékonyabb ellenszerek közé számitatnak. — Beburkoló nyákos italok, *erős fekete kávé* czitrom léllel, *Raller savanyúléle* (Elixirium acidi Halleri) *halvanyos viz* (aqua chlorata) is használnak a mérgezés kisebb fokában.

Keserü mandola, és borostyán-megyviz. Amygdalae amarae, et aqua laurocerasi. Bittermandel, und Kirschlorbeerwasser.

Éppen ollyan bánásmód ajánlandó a borostyán megyviz, és keserű mandola által okozott mérgezés ellen; mint a kéksav általi okozottnál.

Mákony. Opium. Opium.

Gyógymód. Mindenek előtte hánytatót kell adni, Ipecacuanha, vagy fehér gáliczból. Mint ellenszer *csersavat, China port,* vagy *gubacs* forrázatot, s a *növénysavakat.* használjuk. A főtől a vértorlás elvezetésére *erős kávét* adunk, s ha a beteg nagy álomban

van, azt csőre gyanánt is kell alkalmazni. A fenyegető guta előjelei beállván, a főre hideg borogatások, a halántéktájra nadályok, fülek megé véres köpölyök felrakandók; mély álomkóros tünemények beálltával az arczot, és mellet hideg vizzel kell fecskendezni, vagy a fülbe beönteni; a nyakon, karon eret vágni; hideg leöntözések, ingerlő lábfördők; a betegnek gyakori rázogatása egyik oldalrol a másikra; néha legjobban segít, ha a beteget hajánál fogva felrántjuk; jó lész Salamia lélt is a beteg orra alá tartani, de ezt nem kell sokáig tenni, hanem néha néha meg megszünni. Hasznosak még a léles illó olajos dörzsölések, a nyelv csap csiklandozása. A káfor, bor, égények, illó égvények, és gyántás szerek kiváltképen az elnyomott érzéki működéseket ismét fölüditik.

Mérges gombák. Fungi venenati. Giftige Schwämme, und Pilze.

Gyógymód. Rögtön hánytatót kell adni. Ha a hánytató szerek nem akarnának munkálni, a nyeldeklőt tollal kell csiklandani; vagy langy meleg vizet itatni, hashajtó csőrét alkalmazni. Ha bélgyuladási jelenségek mutatkoznak, belsőleg olajos nyákos szereket sok hideg vizet kell inni, külsőleg lágyitó borogatásokat, nadályokat felrakni. A méreg kihajtása után *folyó hugyag, eczetégény, káfor, fekete kávé.* Ha az ideges jelenségek túlnyomók, hasznos még a mákony kis adagban, borléles káfor tartalmú bedörzsölések. mustározás, izgató lábfördők, s mosogatások.

Nadragulya. Belladonna. Tollkirsche.

Gyógymód. Kivált gyermekek cseresznye helyett eszik meg. Itt is először hánytató; azután hideg; *növénysavak*, szóval ugyan azon szerek használandók, mellyek a mákonynál előadattak.

Őszi kikercs. Colchicum. autumnale. Herbst Zeitlose.

Gyógymód. Hánytató, ezután *gubacs főzet*, vagy festvény, nyákos beburkoló szerek. Külsőleg nyákos enyhítő csőrék. az ideges bántalmak ellen: *káfor, égvények, kávé*, a lábikra, talpakra mustár kovász, továbbá borléles bedörzsölések.

Piros gyüszüfü. Digitalis purpurea. Rother Fingerhut.

Gyógymód. Hánytató, *csersav* tartalmú főzetek, bevonó nyákos szerek, árpafözet tejjel, ugyan az csőrében is. Külsőleg a hasra nadályok, hideg borogatások. Az idegek felingerlésére *káfor, illó olajok*, különösen *borsos mentha olaj*, illó égvények, gyántás szerek, *mákony* kis adagban, e mellett borléles, káforos bedörzsölések a sziv táján.

Redőszirom = maszlag. Datura Stramonium. Stechapfel.

Gyógymód. Gyógymódja ollyan, mint a Nadragulya által előhozott mérgezésnek. Némellyek mint különös ellenszert ajánlják az *eczetet*.

Sóskasav. Acidum oxalicum. Kleesäure.

Gyógymód. Ha magától be nem állana a hányás: Hánytató gyökér. Sajátszerü ellenszerek a *messes viz, keser föld, kréta por.* vizzel vegyitve; szükség esetében jó a szappanos viz, tej.

Harmadik osztály.

III. Állati mérgekkel történt mérgezések orvoslata.

Hurkaméreg. Farciminum virus.

Gyógymód. Hánytató gyökér-porral hányást kell eszközleni; sajátszerü ellenszerek a *növény savak, égvények, nadragulya* kis adagban *bor, fekete kávé, eczet*, és szappanos csőrék. Kábultság ellen hideg leöntözések, terpetin olajbol készült fejet nagy adagban le csillapitja az ideges kórjeleket.

Körösbogár. Cantharides.

Gyógymód. A körösbogár-mérgezésnél hirtelen kell hánytatót adni hánytatógyökérporbol; ugyan ennek főzete alkalmazandó csőrében is; a hol a nyelés akadályozva van, a mérget gyomor-szivattyú segélyével kell kiüriteni, ha magától jött elő a hányás, sok langyos vizet itassunk a beteggel annak elősegélésére. Belsőleg nyákos lágyító főzetek beadandók.

Az *olaj* nemü szerektől ovakodni kell; mert a körösbogár porban létező hólyaghuzó égvénnyel (cantharidin) olaj által erejében növekszik. Ellenszere a *káfor*, mellyet por alakban, mézgás fejetben édes higanynyal, vagy a nélkül adhatni. E czélra mákony kis adagban is ajánltatott.

A gyomor, belek, vizellési, és nemző életművek gyulladós állapotja ellen: érvágás, nadályok alkalmazása, lágyító enyhitő borogatások, langyos fördők ajánlandók. A kinos vizellési bajok ellen melegitett káforos olajjali kenéseket kell tenni a czomb belső fölületén, a vesék, és hugyhólyag táján, és belsőleg ká-

foros tejet. Ha külsőleg történt a mérgezés, hirtelen kell adni a káforos fejetet, és külsőleg a többi ajánlott szereket.

Sajt-méreg. Caseinum Virus.

Gyógymód. Hánytatógyökérpor által kell a mérges anyagot kiüriteni. Ezután sajátlagos ellenszer a *szénsavas könlegecs*, vagy *szénsavas haméleg* oldata; italul szolgál a tej.

Harmadik szakasz.

Megmérgezett sebek.

Hac rabiosa fugit canis — — —
Horat. Lib. II. ep. II.

A.) *Veszett állatok marása okozta sebekkeli bánásmód.*

1. A megmart embert lekell vetkeztetni, ruháit vizbe mártani, hogy a rajtok maradt nyál által a ragály tovább ne terjeszkedjék.

2. A sebnek vérzését nem szabad elállitani, sőt azt nyomás által kell előmozditani; azután a sebet tiszta vizzel, vagy még jobb ha az langyos sós, vagy szappanos; ezek hiányában a most eresztett húgygyal jól ki kell mosni. Ha a marás kis terjedésü, de mélyen beható: s sebet késsel tágítjuk ki, és jól ki nyomjuk, vagy még jobb

3. Ha az egész sebet késsel kimetszük, és jól kihagyván vérezni, helyét égető kővel, dárdhalvaggal[1], vagy kénsavval jól mélyen kiégetjük, az égetés után 6—7 óra mulva a képződött pörkre széles hólyaghuzó tapaszt teszünk, s azt 12 órai rajta hagyás után veszszük le; ekkor felmetszvén a fölbőrt, a sebhelyt irós vajjal, vagy valami más gyönge irral kötjük be.

4. A behegedést új égetés által akadályozzuk, igy idült genyedést eszközölünk, egy szem borsó betolása, vagy az oszlató ir használása által.

5. Ha talán behegedt sebet kellene orvosolni mert az által veszettsége csak később tudatott ki, akkor a sebet haladék nélkül fel kell nyitni a harapás sértés minden irányában; és ha már jól kivéreztettük jól ki kell égetni, és genyedésben úgy tartani, mint a fris sebet; csak azzal a különbséggel, hogy hosszabb ideig, 3 — 6 hónapig is.

6. Belsőleg első napokban izzasztó italokat hársfa, vagy bodzavirág forrázatból; ha seb igen gyulladt, és fájdalmas, málva, vagy lenmag főzetet adunk Dower poraival. Ha az érütés kemény és teljes, érvágást teszünk.

7. Marochetti, és mások észrevételei szerint a veszett állat harapása után 3. 5. 7. és 9-idk napra, vagy később is, a nyelv alatt az áll alatti mirigy nyilása mellett a nyelvféknek két oldalán apró holyagocskák, és csomócskák képződnek. Ha ezen hólyagcsák támadásuk után az első 24 óra alatt felnem nyittatnak, a méreg felszivatik, és a beteg életének vége. Azért is a harapottat a nyelve alatt hat hétig naponként kétszer szükség megtekinteni, melly idő alatt a beteg vagy naponként $1\frac{1}{2}$ fontnyi nyúlrekettye sudaraibol (summitates, et flores genistae luteae tinctoriae) és virágaibol készitett erős főzetet, vagy ugyan ezen szer porábol naponként négyszer egyegy nehezéket veszen. Ezen idő alatt a hólyagcsák meg nem jelenvén, többé a viziszonytol félni nem kell, ha pedig megjelennek, felkell azokat szúrni, 's izzó kötőtűvel kiégetni, a beteg száját nyúlrekettye főzettel öblöngesse.

8. Ellenszerül vagy körösbogarakat használunk Rust szerint, vagy nadragulyát, higanyt egész nyál-

zőnig, káfort, tiszta folyó hugyagot, fa olajnak
is bedörzsölését; egész az ájulásig vitt, 's minden
ham visszajöttével új érvágásokat, nagy mennyiségü
rostyánvizet, Lalitstol ajánlott keresztes tarkits gyö-
rét (radix gentianae cruciatae) s a t.

B.) *Mérges kigyók harapása okozta sebekkeli bánásmód.*

Noxia serpentum est admixto sangvine pestis;
Morsu virus habent, et fatum dente minantur.
Lucanus Lib. IX. v. 614.

1. Ha a bőr csak fölületesen van megkarczolva, a karczolás helye nyitva van, akkor a sebet tüstént izzel, nyállal, vagy húgygyal kimosván, a mérget el-ávolitjuk; de ha mélyebb a karczolás, kikell azt tetni.

2. Ha a mérges fog a bőr szövetébe hatott, szorgalmas kimosás után a sebet ki kell metszeni (egy vonalnyira, minthogy a fog tovább nem hat be) s azután etető kővel, vagy kénsavval, fehér izzóvassal, izzó-széunel ki kell égetni. Hol ez nem történhetnék:

3. A sebet hirtelen ki kell szopni, vagy még jobb, ha véres köpölyt teszünk a sebre; nagy szükség esetében kötést alkalmazunk a seb felett, vagy földdel kitömjük.

4. Faolajos dörzsöléseket, belsőleg pedig izzasztó szereket, hánytatót, szállékony ingerlő szereket használunk.

C.) *Bogár csipés által okozott sebekkeli bánásmód.*

A benmaradt fullánkot egy csipeszszel ki kell venni, és helyét szénsavas könlegeggel kimosni, vagy bo-

rogatásokat alkalmazni etető könleges nedvvel. Ha jelentékeny gyuladás van jelen, hideg borogatások; Goulard vizéveli mosások szüksegesek. Jók az olajos bekenések is. A méh, és darázs csipés ellenszere a méz is, vagy konyhasó-oldat kül, és belső'eg.

D.) *Pokolvarral bánásmód.*

Először hánytatót kell adni, azután a pattanás pokolkővel, dárdany-irral, égető kővel, vagy tüzes vassal kiégettetik, vagy a mérges pattanás kimetszetik, s helye néhány csepp kénysavval bekenetik, vagy keresztbe metszetik, és véres köpölylyel a ragály kiszivatik, és a sebhely izgató szerek által hosszabb ideig genyedésben tartatik. Néha a lobos tünemények miatt érvágás is szükséges. Az ideges tünemények ellen ideg csillapitó, és rothadás elleni gyógyszerek alkalmaztatnak. Toperczer szerint ólmos irral bevont ruhával födessék be a pattanás, 's az egész daganatra pedig fűszeres fűből, és ólom ezetből készült meleg borogatmányok folyvást használtassanak (egy itze főzetre egy kanál ólmos eczet vegyittetik.)

Negyedik szakasz.

Hirtelen segélyt kivánó esetek.

Conveniens homini est, hominis servare salutem.
Cicero.

A.) *Idegen testeknek torokban felakadása.*

A szájból a nyakon két különböző cső megy lefelé ugymint a gége vagy gőg, s ennek háta megett a nyeldeklő vagy garat. A gége lélekzésre szolgál, ezen csupán lég megy le a tüdőbe, fölül fedéllel van ellátva, és igy védve idegen testek bejutásától. A nyeldeklőn, vagy garaton az étel, és ital megy a gyomorba. Mindegyikbe juthatnak idegen testek, mellyek ha elnem távolitatnak, az életet veszélylyel fenyegetik.

a.) *Idegen testek eltávolitása a gőgből, vagy lehelő gégéből.*

Ha valamelly test a torokba jutván, itt nevetés, köhögés, vagy beszéd sat. által fentartatik, vagy visszataszittatik, a gőgfedél felemeltetik, megtörténik akkor, hogy az a gégébe csuszhat; még pedig mentűl kissebb, és gömbölyübb az, s ha átmérője nyolcz vonalnál nem nagyobb. A mint az idegen test a gégébe jutott, nagy ingerlést, köhögést, és fuldoklást okoz, mig csak elnem távolittatik.

Ha folyó testek, mint viz, bor, eczet s a t. jutottak a gégébe, ez esetben:

1. Félig megrágott száraz kenyér belet nyeletünk le, hogy a gőgnyilásán lévő nedv felszivassék.

2. meleg víz gőzét leheljük be.

3. Lapoczkák közé öklünkkel a beteg hátára ütünk.

4. Prüszszentés, vagy hányás által iparkodunk azt kimozditani.

Ha pedig a gégébe jutott testek merők, de kicsinyek mint kenyér morzsa, kőpor, azt köhögés, krákogás, a szájnak vizzeli öblitése által is kilehet üriteni. De ha nagyobb az idegen test, és felolvadó mint p. o. egy darabka czukor, konyha só s több e féle lassankint felolvad, és kipöketik: de ha fel nem olvadó, akkor minden köhögésre izgató, prüszszentő, hánytató szerek csak jobban ártanak, mint használnak és itt csak egyedül a gőgmetszés segíthet, melly ügyes sebész által vitessék végbe.

b.) *Idegen testek eltávolitása a garatból, bárzsingból.*

A bárzsingban megakadt idegen testeket vagy fölfelé kell kivenni; vagy a gyomorba letaszitani, vagy bárzsing metszés által ettávoztatni.

Az idegen testek felfelé eltávoztatását eszközölhetni:

1. A toroknak izgatása által olajozott puha tollal, vagy ujjal.

2. Nyelhetés esetében hánytató szer beadásával.

3. Ha az idegen test a bárzsing felső részében helyheztetik, akkor gyakran a nyelvnek erős lenyomása után az újjal, vagy brázsing fogóval megfoghatni, s kihuzhatni.

4. Ha mélyebben ül a bárzsingban, akkor kihuzása végett vagy bárzsingfogót, vagy tompa összetekert sodronyból készült horgot, vagy végén egy darab szivacscsal ellátott halcsontot használhatni, ez tudni illik az idegen test alá tolatik; s minekutána a szivacs a beszivott nedvek által megdagad, visszahuzatik. Az apró hegyes testek, mint a tűk, hal szálkák, csont darabkák közönségesen szivacscsal legkönnyebben vétethetnek ki.

5. A bárzsingnak sikamlósan tartása végett, egyszersmind nyálkás és olajos szereket is mint: felolvasztatott vajat, olajjal vegyitett székfüvirág forrázatot, tojássárgáját, és több e félét kell alkalmazni.

Az idegen testnek gyomorba taszitására használunk:

1. Betolása előtt olajjal, vagy vajjal megkent, végén szivacs darabot viselő halcsontott, vagy vékony nád pálczát. Ezen bánásmód különösen akkoron alkalmazható, mikor az idegen test puhább, s simább fölületü. De ha érdes, vagy hegyes, akkor letaszitása a bárzsingnak tetemes sértését szülheti; olly tulajdonu is lehet az idegen test, hogy általa a gyomorban még veszedelmesb tünetek gerjesztethetnek.

2. Gyakran a megrágott kenyér, s t. f. is, melylyek a betegeknek lenyelés végett nyujtatnak, lehajtják a megakadt idegen testet, valamint:

3. Szinte sokszor a lapoczkák közé ütés is azt helyéből kimozdítja.

Ha az idegen testet se kihuzni, se a gyomorba letaszitani nem lehet, és életkoczkáztató tüneseket szül, de nincs igen mélyen a bárzsingban, vagy ha olly tulajdonu, hogy a gyomorba jutása által nagy veszedelmet okozna, akkor azt bárzsingmetszés által kell eltávoztatni.

B) *Idegen testek lenyelése.*

Ha az elnyelt idegen test éles, hegyes, szegletes, s a gyomort, és a beleket könnyen megsérthet mint üvegdarabok, csontszálkák, hegyes kövecsek s a t., azonnal kenyeret, burgonyát, babot, nyers kásosztát, liszt pépet kell enni, s reá néhány kanál olajt inni, s ha a lenyelt idegen test kicsiny, s nem kell félnünk, hogy felakad a bárzsingban, azonnal hánytatót kell beadni. De ha olly nagy, hogy felakadna a bárzsingban, akkor annyi olajt, sótalan irósvajat, lúd zsirt, tojásfehérét kell inni, még csak hasmenést nem okozunk, és az idegen testet igy eltávolítjuk. Azonkivül tejes, olajos-, mézes csőréket ricinus olajjal használunk, a hasra lágyitó borongatásokat, vagy fördőt ajánlunk, és ha a fájdalmak meg nem szünnek, gyomor tájra 12—15 nadályt rakunk.

Ha valaki érczneműt nyelt el, mint gombot, pénzt, golyóbist, gyürüt s a t., a betegnek semmi savanyut sem kell adni, mint savanyu tejet, citromlélt, borkövet, eczetet s a t., mert ezek elősegítik az érczнek felbontását, kivált, ha az ólom, vagy rézből volt. De ha az idegen test aczél, vagy vas, alakja hegyes, vagy éles, és a fentebb ajánlott szerekre el nem távolítható: akkor lehet a betegnek többszöri eczetes, vagy citromos, vagy borkőporral vegyített vizet inni, vagy még jobb vizben felolvasztott konyhasót többször mindaddig bevetetni, még a veszedelmes tünemények megszünnek.

C) *Nadályok-, Pióczák elnyelése.*

Ha a nadályok lenyeletnek, mentül elébb közönséges konyha sót vizzel elegyítve kell inni, vagy eczetet, vagy pár kanál lenolajt vagy hánytatót.

D) *Eláj ulás.*

Az ájultakkali bánásmód a támasztó okok szerint különbféle:

1. A jótékony természet által gyakran hozatnak elő ájulások a nagy fájdalmak, vér- és idegrendszer zavarának lecsillapitására. Ezt jól meg kell jegyezni. — Ide tartoznak az elvérzettek, részt kórosok, elmebetegek, kedély ingerültek ájulása. Ezeknél nem szabad azonnal ingerlő szereket alkalmaznunk, azokat csak későbbben használjuk, ha a beteg nem jön magához. Addig is a beteg szoros ruháit feloldozzuk, őtet szabad levegőre viszszük, s nyugalomról gondoskodnunk. Ha 15 percz lefolyta után sem tér magához, akkor tiszta hugyagot, boreczetet szagoltatunk vele, képére hidegvizet fecsentünk s a t.

2. Ha nagy fájdalmak által hozatott elő az ájulás; a mint nyelhet a beteg jó ó bort, mákony festvényt s a t.; szóval ideig csillapitó szereket adunk neki.

3. Ha az érvágás alatt történt az ájulás; a beteget vizirányosan fektetjük, s ha tovább tart az ájulás eczettel, tiszta folyó hugyaggal, s a t. ébresztjük.

4. Ha erős szag okozta az ájulást, akkor fris levegő, hidegvizzeli leöntése az arcznak, eczetborogatások a homlokra igen ajánlandók.

5) Éhség előhozta ájulásban ne adjunk mindjárt merő ételeket, se erős levest; hanem árpa, vagy ris levest, vagy mondola fejetet, gyenge borjulevest tojással, azt is eleinte kis adagokban, később egy kis bort, és lágy megfőzte tojást, zsemlét s a t.

E) *Gutaütés.*

A gutaütésnek két neme van ugymint:

1. Vér-gutaütés, ennél az ábrázat vörös, felpuffadt, a szemek duzzadtak, s véres szinüek, a vererek

szinte vérrel telvék, a száj nyitott, s habzik s a t. Hajlandók erre, kiknek zömök testök, nagy fejük, rövid nyakuk, s piros képük van.

2. Ideg-gutaütés. Ennél az ábrázat halvány össze esett, igazi képe a halálnak, hideg izzadság lepi el a testét, a szemek lankadtak, mint ha üvegből volnának; hajlandók erre gyönge erőtlen kiaszott ideges emberek.

Segedelem.

Az ajtót, ablakot hamar felnyitván, fris levegőt eresztünk a szobába, azután feloldjuk minden ruháját a betegnek, különösen nyakkendőjét, fejének testénél emelkedettebb helyheztetést adunk, képét, fejét hideg vizzel mossuk. Ha a vér-gutaütés van jelen, akkor fejére hideg vizet öntünk, nyakán, kezén vagy lábán eret vágunk, a torkára véres köpölyöket, a fül megé nadályokat alkalmazunk, lágyító csőréket, meleg mustár liszttel készített lábfördőket használunk, minden ingerlő szereket mint igen károsokat kerüljük.

Az ideges gutaütésnél a betegnek arczát, kezeit, lábait meleg eczettel, borral, szagos vizzel dörgöljük, orra alá ketté vágott fris vörös hagymát, reszelt, tormát, égő tollat, folyó hugyagot tartunk; talpára, lábikrára, karjaira, tarkóra, mellre mustár kovászt, vagy hólyaghuzót teszünk, erős eczettel készített csőrét adunk.

F) *Nyavalya törés.*

Segedelem.

Ha a szobában történik, ajtót, ablakot ki kell nyitni, hogy fris lég jöjjön be, ruháit fel kell oldozni, széket, asztalt, 's más butorokat félre kell tenni, hogy meg ne sértse magát, fogai közé zsebkendőt, papir tekercset, bőrt, szivacsot, s a t. teszünk, hogy

kiöltött nyelvét meg ne harapja. Ha vértorlás volna jelen, eret vágunk, s hideg borogatásokat alkalmazunk; ha nagy erőtlenség, s bágyadtság volna jelen, akkor léles, s illatos szereket használunk fel-élesztésére.

G) *Részegség.*

Segedelem.

Meleg vizet irós vajjal kell inni, vagy hánytató-gyökérporból hánytatót, eczetes vizet. Ha az agy felé nagy vértorlás van, a fejet hideg vizzel kell öntözni, ezt jól tudják az oroszok, s ezen egyszerü szerrel a legnagyobb részegségi mámorból is felébresztik pol-gár társaikat; őket a legközelebbi kuthoz vévén, levetköztetik, s hideg vizzel jól leöntözik. Egy csésze erős fekete kávé is képes szétoszlatni a részegséget. Andrak különösen dicséri a tiszta folyó hugyagot (ammonia pura liquid), mellyből 6—10 csöppet vévén egy pohár hideg vizzel, az egészen józanná teszi az embert. Mynyer eczet savas hugyagot ajánl 30—40 cseppet. Mások pedig kén égvényt 15—30 cseppig, de ezeknek sikere még nincs bemutatva.

Galen a részegség kikerülésére ivás előtt 7 keserü mondolának megevését ajánlja. Ebrietatem non subit, qui amara amygdala 7 praecomederit L. III. pag. 635."

Poroszoknál divatban van a részegség ellen egy kávés kanálnyi konyha sót egy pohár hideg vizben felolvasztva meginni. A francziák fokhagyma evését ajánlják. Azon szer is, mellynek Homer Moly nevet adott. S mit Hermes Ulyssesnek ajánl a borkábitó ereje ellen. Sprengel szerint fekete fokhagyma (allium nigrum L. Dioscrides a savanyu káposztát ajánlja. „Ideo nil mirum, si tantum brassicam contra temulentiam pollere

credant, quodque Germani quotidianis mensis id olus semper apponant, ut vini noxam aufugiant. Nonnus Lajos pedig de Recibaria könyvében magyarázván a káposzta hatását 48-ik lap. ezeket irja: „Succum dulcem discutientem obtinet brassica, ipsa autem frigida est, hinc fit ut *vinosos,* crudosque humores in alvum detrahat-corpus refrigerat. Talán honunkban lakomázás után más nap divatban lévő hires Reggeli az ugynevezett korhely leves hatása is, Nonnus Lajos magyarázása szerint értelmezendő.

Állitások.

Nem a kor, hanem értelem után méltánylandó az orvos.

Leghathatósb szer gyakran maga az orvos.

Az orvos hogy tökéletes legyen, sebésznek is kell lennie.

Ifjaknak méreg, öregeknek tej a jó ó bor.

Általánosan gyógyitó mód nincsen; hanem minden embernél más.

Hideg vizben általános gyógyszert keresni nagy hiba; vannak ugyan is betegségek, mellyekben használ, és mások mellyekben árt.

Kuruzslókhoz és vén asszonyokhoz folyamodó betegek müveltségök alacson fokát nyilván vallják.

Az orvosi tudomány gúnyolói vagy gazságban, vagy tudatlanságban jelesek.

A betegségek szerencsés kimenetele a természetnek: a szerencsétlen — az orvosnak tulajdonitatik.

A jó orvost igazán becsüld — gondold meg — hogy ő egészségednek — mellynél semmi sem drágább és édesebb — hü őrje.

Mint a katona az ellenségen, ugy az orvos a betegségen gyakran vassal győzedelmeskedik.

A mesterséges ásványvizek vetélkednek a természetiekkel.

Magyarhon gyógyvizekben annyival bővelkedik, hogy a külföldieket valóban nélkülözheti.

A forrás helyén használt ásványvizek gyógyerejét a betegeknek megváltozott külső környülményei nagyon elősegitik.

Egészséges állapotban ismert betegeit jobban gyógyitja az orvos.

Balnea, vina, venus, ventus, cepa, allia, fumus:
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Si tibi defuerint medici, medici tibi sunto
Haec tria: mens hilaris, requies moderata, diaeta.

A halálnak egyetlen csalhatatlan jele általános rothadás.